

Het ontwerp werd gemaakt door een protestantse Hollandse architect, die geen ervaring had met de bouw van kathedralen; maar dat had op dat moment bijna niemand in het post-Napoleontische Europa. Het is dus niet overbodig dat is nagegaan uit welke inspiratiebronnen de architect kon putten. Onder andere zijn de bibliotheek van Publieke Werken en de opleiding van De Greef, die hier te lande niet veel voorstelde, onderzocht. Het ontwerp van De Greef wordt vergeleken met bestaande kerken en bouwtekeningen. De verwijzingen (niet altijd foutloos) naar afbeeldingen verderop in het boek, zijn onontbeerlijk. De conclusie van de schrijver is dat de hoofdopzet, 'een kruisbasiliek met kooromgang en twee torens' (46), teruggaat op de kathedraal van de Franse gotiek. Het inwendige zou verwijzen naar de vroegchristelijke basiliek. Vooral de voorgevel met een groot half rond venster boven een portico en twee torens, toen nog zeldzaam in Nederland voor een neoclassicistische kerk, verraadt een grote contemporaine Franse, en zelfs Italiaanse invloed.

De relatie met het ontwerp voor de parochiekerk van St. Antonius van Padua ligt niet meteen voor de hand. De wordingsgeschiedenis van dat plan is onbekend. Maar Von der Dunk weet toch aannemelijk te maken dat het ontwerp voor de kathedraal uitgangspunt is geweest, en dat bewijzen ook een bijlage en de overeenkomsten in de bouwplannen zelf. Van een verbetering kon geen sprake zijn. De schrijver merkt over het ontwerp van de kathedraal al op: 'de projecten van de Fransen waren veel te groot(s), te gecompliceerd en daarmee te duur om voor De Greef echt als uitgangspunt te kunnen dienen, zijn creatie kon niets anders worden dan een provinciaals aftreksel van de megalomane visioenen van het pre- en post-revolutionaire Parijs.' (47) Voor de Mozes en Aäronkerk werd het allemaal nog minder, al was het alleen al omdat deze parochiekerk niet zo groot behoefde te worden als een kathedraal. Toch is het één van de belangrijkste neoclassicistische kerken in Nederland geworden.

Dit boek omvat een zeer degelijke notenlijst, de bewuste bijlage, 33 afbeeldingen van kerken en ontwerpen, waaronder die van de kathedraal en van de Mozes en Aäronkerk, registers op gebouwen en personen en verder een lijstje met afkortingen van geraadpleegde archieven. Nog een vermeldenswaardig feit uit *Een kathedraal voor Amsterdam* is dat de Duitse historicus Niebuhr een rol speelde bij het zoeken naar een geschikte bisschop voor Amsterdam. Dat het boek ook informatief is over de positie van de katholieke kerk in Nederland aan het begin van de negentiende eeuw, behoeft geen betoog.

Martha Catania-Peters

J. Janssens, *De Belgische natie viert. De Belgische nationale feesten, 1830-1914* (Symbolae. Facultatis litterarum Lovaniensis. Series B XXVI. Leuven: Universitaire pers Leuven, 2001, xii + 269 blz., €30,50, ISBN 90 5867 175 5).

Nationale feestdagen, vieringen en allerhande herdenkingen kunnen zich sinds geruime tijd in een aanzienlijke wetenschappelijke belangstelling verheugen. De jonge Leuvense historicus Jeroen Janssens onderzoekt in zijn boek hoe België tussen 1830 en 1914 zijn nationale feestdag(en) vierde. Tijdens deze lange periode werden de feesten niet altijd op dezelfde dag(en) gevierd, en de keuze van de datum was revelerend voor de wijze, waarop de viering werd ingevuld. In juli 1831 besliste het Nationaal Congres, de grondwetgevende vergadering, dat de opstand tegen Nederland voortaan in september zou worden herdacht. Aanvankelijk ging de grootste aandacht naar de opstand en de 'martelaren', en de algemene sfeer was opvallend anti-Hollands. Het feest in de hoofdstad Brussel moest aan het binnen- en vooral aan het bui-

tenland bewijzen dat er een hecht nationaal bewustzijn aanwezig was in de nieuwe staat. De auteur blijft trouwens opvallend kort over het feit dat de overlevingskansen van België aanvankelijk niet hoog werden ingeschat. De Franse dreiging in 1848 gaf het nationaal gevoel en ook de feesten, die intussen nogal routineus verliepen, een nieuw élan. De heropleving bleek evenwel van korte duur, en ondanks de slechte verstandhouding met het Frankrijk van Napoléon III bleef een nieuw réveil uit. De voorspelbare programmering werkte de verstarring van de feesten verder in de hand.

In de loop van de jaren 1860 en 1870 verdwenen *De Stomme van Portici* en de martelaren voorgoed naar de achtergrond. De veteranen van 1830 waren dood of hoogbejaard. De nationale feestdag beklemtoonde de realisaties en successen (de liberale grondwet, de industrialisatie, de spoorwegen) van de moderne natiestaat België. Het was dan ook niet toevallig dat in 1880, naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van de onafhankelijkheid, de nationale feesten werden verplaatst van september naar augustus. In 1890 werd beslist de nationale feestdag voortaan op 21 juli te vieren. Op deze dag, anno 2004 nog altijd de nationale feestdag, wordt de eedaflegging van Leopold I als koning der Belgen herdacht.

Naarmate na 1870 de buitenlandse dreiging verminderde, weerspiegelden de feesten in toenemende mate de binnenlandse politieke agenda. Vooral de tegenstelling tussen katholieken en antiklerikalen, de dominante politieke breuklijn in de negentiende eeuw, bepaalde het uitzicht van de feesten. Zo zaten de Jubelfeesten van 1880 volledig in de greep van de eerste schoolstrijd, die tussen 1878 en 1884 met grote heftigheid werd uitgevochten.

Ook de onenigheid over de data voor de feesten weerspiegelde de partijpolitieke en ideologische strijd. Bij de septemberfeesten stonden de revolutie en de onafhankelijkheid, zeg maar de grondwet en de liberale vrijheden, centraal, wat betekende dat zij werden geassocieerd met een 'liberale' invulling. De nationale feestdag van 21 juli legde de nadruk op het pact tussen de koning en de natie, en beklemtoonde in tweede instantie de rol van het katholicisme als pijler van de Belgische eigenheid.

Bij de parlementsverkiezingen van 1884 heroverden de katholieken de parlementaire meerderheid, maar de liberalen waren niet van plan de strijdbijl te begraven. Op dat moment leek de kloof tussen katholieken en liberalen de Belgen, of althans het 'gepolitiseerde' deel van de bevolking, veel dieper te verdelen dan de opkomende taal- of sociale tegenstellingen. Maar de ideologische verdeeldheid vormde geen bedreiging voor België, want zij stelde de nationale eenheid nooit in vraag.

Jeroen Janssens besteedt bijna uitsluitend aandacht aan de feestelijkheden in Brussel. Aangezien deze feesten Belgen uit alle provincies en sociale lagen naar de hoofdstad wilden lokken, werden zij gesubsidieerd door de nationale overheid en presenteerden zij een ambitieus programma. De auteur beperkt zich grotendeels tot een wat brave beschrijving van de 'vermakelijkheden', de monumenten, beelden en schilderijen, de (gelegenheids)liederen en hymnes en de versiering van gebouwen, pleinen en straten. Het is een beetje jammer dat iedere vergelijkende dimensie — met de provincie, maar ook met andere feesten en herdenkingen — ontbreekt. Een bijzonder moeilijk te beantwoorden vraag is of de feestvierders naar Brussel kwamen om te 'laten zien dat ze Belg zijn', of gewoon 'omdat het feest is', en de auteur houdt zich in dezen veiligheidshalve op de vlakte.

Bij het lezen van het boek bekruipt de lezer een sterk 'déjà vu'-gevoel. In 2003 was 11 juli, de dag waarop de Guldensporenslag van 1302 wordt herdacht, net 30 jaar de officiële feestdag van de Vlaamse gemeenschap. De feestdag werd dan ook op passende wijze gevierd. Elf juli vormde het hoogtepunt van de elfdaagse campagne 'Vlaanderen feest', met gratis concerten in alle grote steden, een 'Gulden Ontsporing' in Brussel en een vuurwerkspektakel aan de kust.

Op het niveau van de straat, de wijk en de buurt vonden zo'n 1335 lokale vieringen plaats. Het boek van Jeroen Janssens toont alvast aan dat de veelgeroemde feestchecks van de Vlaamse overheid een lange Belgische voorgeschiedenis hebben. Meer zelfs, vandaag vertonen de Vlaamse en Belgische feestdag een merkwaardige gelijkenis. Tien dagen na de Vlaamse feestdag werd op 21 juli 2003, naar aanleiding van het tienjarig koningschap van Albert II, ook de nationale feestdag uitbundig gevierd, met een Te Deum en een militair défilé, maar ook met concerten, een tuinfeest in de tuin van het paleis van Laken, een volksbal in de Brusselse volkswijk de Marollen en het onvermijdelijke vuurwerk. En ook dit keer kwam de meerderheid van de aanwezigen vooral 'omdat het feest is.'

Maria de Waele

O. Westers, *Welsprekende burgers. Rederijkers in de negentiende eeuw* (Nijmegen: Vantilt, 2003, 525 blz., €32,90, ISBN 90 75697 93 7).

De laatste jaren is het literaire leven in brede zin vanuit cultuurhistorisch oogpunt onder de loep genomen. In het onderzoek naar bijvoorbeeld (lees)gezelschappen en tijdschriften gaat het niet langer om literaire vernieuwing of een esthetisch oordeel, maar om de sociale en culturele betekenis van deze achttiende en negentiende-eeuwse instellingen. De lijvige dissertatie van Oscar Westers over rederijkerskamers in de negentiende eeuw (in feite gaat het boek over de tweede helft van de negentiende eeuw) is een nieuwe, en belangrijke, loot aan deze stam.

In het eerste deel (Algemene aspecten van de rederijkerij) komen de doelstellingen en werkzaamheden van de rederijkerskamers aan de orde. Het gaat in het bijzonder om spreiding en herkomst van de kamers, de rederijkerspers, de rederijkersverbonden en -concoursten. In het tweede deel worden deze doelstellingen en werkzaamheden nader geanalyseerd op basis van rederijkerstijdschriften, de nagelaten archieven van de kamers en de gedrukte toneelteksten die in de kamers werden voorgedragen. Deze hoofdstukken gaan met name over het professionele en dilettantentoneel, het rederijkersrepertoire en de theorie en praktijk van de uiterlijke welsprekendheid.

De eerste negentiende-eeuwse rederijkerskamers ontstonden in de jaren 1840 in Amsterdam. De 1271 bestudeerde kamers hadden drie doelstellingen: oefening in de welsprekendheid, het aankweken van kennis over de Nederlandse letterkunde en de verheffing van het nationale toneel. Kennis van een beperkt aantal vaak voorgedragen teksten en beheersing van de voordrachtskunst behoorden tot de noodzakelijke vaardigheden van de negentiende-eeuwse burger. Het slechte imago van het nationale toneel trachtten de rederijkers te verbeteren door middel van het stimuleren van schouwburgbezoek en toneelopleidingen en door het beschaven van acteurs.

In de vervulling van deze laatste doelstelling slaagden de rederijkers niet, mede door onenigheid over de inhoud van de toneelverheffing. De rederijkers gingen zelf steeds meer toneelspelen. Door een goede voordracht en repertoirekeuze wilden ze een voorbeeld zijn voor de professionele toneelspelers, maar deze indirecte wijze van beïnvloeding werkte niet. Het resultaat was schouwburgvervanging in plaats van schouwburgverheffing. Bovendien stond ter discussie of de burgerlijke fatsoensnormen toneelspelen, in het bijzonder met kostuums in plaats van het uniforme rokkostuum, wel toestonden. De rederijkerij richtte zich in de loop van de jaren 1850 steeds minder op de verheffing van het nationale toneel. Er werd, naast het voordragen